

Småfågelholkar

Våren är i antågande och en hel del frågor aktualiseras per automatik.

Hur ser trädgården ut? Är det för sent att plantera vårblommor?

Kan man klippa häcken nu?

Och – kanske viktigast – hur står det till med våra fågelholkar?

Frågor om fågelholkar dyker upp varje vår. Här ger vi en del enkla råd.

Egentligen är det här med holkar ganska enkelt

– frågorna är oftast fler än svaren.

Ett vanligt svar är: Det spelar inte så stor roll!

Kenneth Bengtsson & P-G Bentz

För många av våra hålbbyggande fåglar har situationen efter hand blivit vanskelig. Det moderna rationella skogsbruket och motviljan mot att bevara gamla och döda träd i parker och trädgårdar betyder att de fåglar som inte själva, som hackspettarna, kan hacka ut sina bohål i friska träd, delvis blir beroende av vår goda vilja för att få en bostad. Några arter som tornseglare, gråsparv och pilfink har funnit sig väl tillrätta under tegelpannor och i andra håligheter i våra byggnader. Andra fåglar, som en del av mesarna, flugsnapparna, rödstjärten och inte minst staren, måste i högre grad sätta sin lit till oss och till holkarna.

De flesta av de hålbbyggare som vi kan förvänta oss att få häckande i våra parker och trädgårdar lever till största delen av insekter. Många av dessa är besvärande eller bedömda som skadliga. En ambitiös engelsman studerade en försommar ett flugsnapparpar. Det visade sig att detta par och dess ungar konsumerade flera tusen insekter per dag. Räknar man ut hur många insekter det blir på en sommar blir

siffran för ett enda fågelpar nästan ofattbar. Dessa fåglar är alltså en frivillig och effektiv hjälp i kampen mot de oönskade insekterna i våra frukt- och grönsaksodlingar och befriar oss dessutom från plågsamma myggor och flugor. Med dessa "medhjälpare" vågar vi kanske till och med skära ned på giftbesprutningen. I skogsbruket gäller samma sak, men där är inte bara insekterna ett problem utan också smågnagarna. På senare tid har skogsägare insett fördelen med att sätta upp tornfalks- och uggleholkar intill hyggerna. Kalhyggerna med nya, späda plantor är nämligen favorittillhåll för sorkar och möss. De omfattande skadorna på nyplanteringarna reduceras om våra smågnagarspecialister tornfalken och ugglorna får hjälp med bostad.

Hur ska småfågelholken se ut?

Eftersom holkbyggeri är en populär hobby och uppfinningsrikedomen stundom är stor, finns det ett otal modeller av den vanliga småfågelholken. Ritningar och mått har också publicerats i åtskilliga tidskrifter,

böcker och olika hemsidor. En av de nyare böckerna är SOFs *Holkliv* skriven av Niklas Aronsson. Det finns alltså hur många råd som helst. Vi ger oss därför inte in på precisa beskrivningar utan fokuserar på de allra viktigast råden: ingångshålets och bottenytans storlek samt det invändiga djupet räknat från öppningshålet. Hur själva holken sedan ser ut, var hålet sitter, om det är runt eller fyrkantigt, om taket sticker ut, lutar eller är plant, om holken är ful eller vacker, gammal eller ny, är av underordnat intresse. Dock bör (ska) materialet vara träbaserat. Plast och metall är utmärkta material i många andra sammanhang men inte när det handlar om fågelholkar.

Fördelen med trä (och träbetong) är dess förmåga att "andas" och därmed förhindra kondens i holken. Även temperaturen regleras på ett fördelaktigt sätt av trä. Plast- och metallholkar är kalla om vintern, då många fåglar använder dem som övernattningsplats, och för varma om sommaren. Många fågelungar har blivit "levande stekta" på grund av mindre nogräknade affärs-mäns experimentlusta och ekonomitänk.

Viktiga mått

Det finns som sagt var hur många ritningar som helst. Vi nöjer oss därför med de enligt oss viktigaste måtten för de vanligaste holkarterna.

Talgoxe, pilfink och svartvit flugsnappare:

Hål: 30–32 mm. Djup: (räknat från ingångshålet) 200 mm. Bottenyta: minst 100 x 100 mm – gärna något större.

Blåmes, svartmes och entita: Hål: 25–28 mm. Djup och bottenyta: enligt ovan.

Rödstjärt: Hål: 40–45 mm (men de kan också acceptera såväl 30–32-hål som betydligt större). Bottenytan: enligt ovan, men djupet kan göras grundare. Om öppningshålet görs större (övre framsida öppen) kan holken också passa för grå flugsnappare.

Svartvit flugsnappare – en trogen "hyresgäst".

Foto: P-G Bentz / Sturnus.

Stare: Hål: 45 mm. Djup: 250 mm. Bottenyta: minst 150 x 150 mm.

Vilket virke man använder spelar inte så stor roll. Men givet är att t.ex. granvirke inte håller så länge som t.ex. bok- eller ekvirke. Holkens livslängd beror således i hög grad på virkesvalet. Tjockleken på virket spelar inte heller så stor roll. Normalt används tjocklekar på omkring 15 mm. Hålsidan kan dock gärna göras lite tjockare eftersom ett djupt ingångshål gör det svårare för rovdjuren att med näbbar eller tassar nå in till ägg eller ungar. Ett alternativ är att använda dubbla brädlappar till den del av holken där ingångshålet finns.

Placering

Såväl höjd över marken som väderstreck är i princip valfritt. Skuggfattiga och solvarma lägen ska dock undvikas. Det spelar heller ingen roll om holken lutar lite (Vem lodar ett naturligt hål?), men en princip

kan vara värd att tänka på, nämligen att det inte bör kunna regna rakt in i ingångshålet. En lutning som ger denna effekt bör alltså undvikas. Höjden över marken spelar heller inte så stor roll – åtskilliga holkar i knä- och midjehöjd har fått sina hyresgäster. Men hänsyn ska givetvis tas till lokala förhållanden – i t.ex. katt- och barnrika områden sätts holken med fördel ett par meter upp. För starens del ska också sägas att den föredrar en något snär högt placerad holk, låt säga minst tre meter.

Upphängning

När holken ska hängas upp måste man tänka på att den ska sitta stadigt. Det finns två bra sätt att fästa holken – att spika eller skruva fast den eller att binda fast den. Om man väljer att spika eller skruva fast den bör man först fästa en träribba på holkens bakstycke. Holken fästes sedan mot trädstammen genom att träribban spikas

fast. Man ska undvika att spika i träd som ska användas till virke eller ved. En spik kan fördärva en sågklinga! Samråd med markägaren är absolut att rekommendera innan holkarna spikas eller skruvas upp. Det finns också träspik att köpa men de är tyvärr lite besvärliga att jobba med och inte helt lätta att finna. Holken kan också bindas fast med lämplig tråd, t.ex. galvaniserad tråd.

Hur många holkar?

Vi kan sätta upp hur många holkar som helst – det är tillgången på föda som avgör hur många av dem som blir bebodda. Olika arter med mer eller mindre olika födoval kan ofta leva "sida vid sida" eftersom konkurrensen om födan då inte förekommer eller är mindre utpräglad. Men i en "normalstor" trädgård är det inte särskilt meningsfullt att sätta upp mer än tre högst fyra holkar.

Holkarna bör sättas upp i god tid efter-

Höjden över marken spelar ofta ingen roll, vilket framgår av att ett blåmespar valt detta naturliga bohål cirka 50 cm upp på trädstammen. Foto: Kenneth Bengtsson.

Spillepengsholk i traditionell utformning, men med generöst innermått 130 x 130 mm och med hackspettsäkert ingångshål.

Foto: Kenneth Bengtsson.

som mesar och pilfinkar börjar med häckningsbestyren redan i mars. Det är därför en fördel om holkarna kan sättas upp redan på hösten. Dels kan de användas som övernattningsplats under kalla vinternätter, dels får holkarna tid att "hänga till sig" – att åldras. Men tveka inte att sätta upp en sen vårholk. Om den inte används första året så kommer det ju en ny säsong nästa år. Då är holken dessutom väl "inhängd"! En äldre och begagnad holk föredras nämligen ofta framför en ny och oanvänd. För att öka chanserna att få en helt ny holk bebodd kan man därför gnida in den med jord, mossor eller liknande. Man kan också måla den grå, grön eller brun på utsidan med giftfri färg. Holken blir då dessutom mindre iögonfallande.

Larssonsholk med generöst djup och innermått 100 x 130 mm. Holken är enkel att snickra ihop – inga snedsågningar eller borrar behövs.

Foto: Kenneth Bengtsson.

Skötsel

En ständig fråga! Ska man rensa och i så fall när? Det finns inget absolut svar. Vårt råd är dock att rensa holkarna (särskilt fukthållande mesbon) och att detta görs på hösten. Det finns en tro på att fåglar som övernattar i holkar under vintern gynnas av att bomaterialet finns kvar. Detta verkar dock inte att stämma. Har den övervintrande talgoxen möjlighet att välja mellan en rensad och en orensad holk, väljer den oftast den rensade. Värmen klarar den uppenbarligen att hålla på egen hand i det skyddade läget och möjliga parasiter slipper den. En annan fördel med höst- eller vinterrensning är att de inneboende lopporna inte är aktiva. Många vårrensande holkägare har bittert

Skogsholk à la Sven Olof Björkman. Virkesbesparande modell som utnyttjar det faktum att ingångshålets form och placering inte är så viktig. Hålet kan mycket väl göras triangulärt genom en enkel sågkapning. Läs mer om skogsholken i **ANSER 2003:4**. Foto: Sven Olof Björkman.

fått ångra att de öppnade den solvarma och "loppaktiva" holken!

Rensning är alltså att rekommendera, men inte absolut nödvändig. Däremot bör holkarna inspekteras under våren, senast i början av april. Kontrollera att upphängningsanordningen är i gott skick och att holken inte spruckit på sådant sätt att fåglar kan fastna i sprickan. Ibland händer det att ingångshålet är utvidgat, kanske av en hackspett eller ekorre. En sådan holk kan antingen skrotas eller få hänga kvar eftersom den då plötsligt kan vara lämplig för rödstjärt. Allvarligt skadade, inte minst spruckna holkar måste dock repareras eller bytas ut, så att de är inflyttningsklara och säkra när vårens första fåglar infinner sig.

Sned träbetongholk med trasigt ingångshål. Pilfinkarna på Spillepeng bryr sig inte – holken har varit besatt varje år. Stora ingångshål ökar risken för angrepp från bl.a. mård. Sådana djur saknas på Spillepeng. Läs mer om träbetongholkar i **ANSER 2009:1**. Foto: Kenneth Bengtsson.

Det är tacksamt att sätta upp fågelholkar. Redan första säsongen kan man räkna med att många av holkarna blir bebodda, för bristen på naturliga bohål är stor. Ett rikt fågelliv betyder inte bara att vår omgivning blir mera levande. Många glädjrika och intressanta stunder väntar den som tar sig tid att studera "hyresgästerna". De holkhäckande fåglarna låter sig nämligen gärna betraktas på nära håll.

Kenneth Bengtsson
Grönvägen 5 B, 232 32 Arlöv
kenneth.bengtsson1@comhem.se

P-G Bentz
Pysslingevägen 3, 239 42 Falsterbo
pgb@sturnus.se